

Hasan Âli Yücel'in Şiirleri

Dr. Mehmet Önal¹

Özet: Hasan Âli Yücel Yirminci asır Türk eğitim, bilim ve sanat hayatı içinde çok önemli bir yere sahiptir. Hasan Âli'nin biyografisinde, onun çok farklı konulara ilgi duyduğundan bahsedilir. Bu çalışmada, bir dönemin fikrî ve siyasî hayatında oldukça etkili bir rol oynayan Hasan Âli'nin, edebî yönüne ışık tutacak hayat hikâyesi ve özellikle şiirleri üzerinde durulmuştur. Hasan Âli'den bahseden edebiyat tarihleri, monografiler, antolojiler, çeşitli incelemeler, kitaplar, dergiler, gazeteler, broşürler vb. yayınlar incelenmiş; bilhassa Yücel'in ilk çalışmaları için Dergâh Mecmuası, Yeni Mecmua, Yarın Mecmuası, Millî Mecmua, Hayat Mecmûası vb. gibi süreli yayınlar ve ilgili gazeteler, öncelikle taranmıştır. Hasan Âli'nin şiirleri, yirminci asır Türk şiirinin dikkati çeken örnekleri arasındadır.

Anahtar Kelimeler: H. Âli Yücel, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Şiirleri

Hasan Âli Yücel Hakkında

Yirminci asır Türk eğitim, bilim ve sanat hayatı içinde Hasan Âli Yücel'in önemli bir rolü olduğu bilinmektedir. Bu zamana kadar Hasan Âli hakkında çok şey söylenmiş; çok farklı bakış açılarına göre yapılan değerlendirmelerde değişik sonuçlara varılmıştır.

---

¹ Gazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

Hasan Âli'den bahseden pek çok gazete, dergi, kitap; tek yönlü bakış açıları ile dikkati çeker. Hasan Âli hakkındaki hükümler, bugün bile oldukça hissî tavırlar içinde bizlere ulaşır. Elimizde bulunan değişik kaynaklardan hangilerinin tutarlı ve objektif, hangilerinin tarafgir olduğunu ayır etmek oldukça zor görünmektedir. Bir dönemin siyasî hayatında oldukça etkili bir rol oynayan Hasan Âli hakkında yıllardır lehte ve aleyhte yapılan sübjektif propagandalar da hesaba katılırsa, karar vermek iyice zorlaşmaktadır.

Bu çalışmada elden geldiğince tarafsız bir bakış açısı sergilenmeye çalışılmış; siyasî tartışmalardan kaçınılmış ve sanatkârın edebî yönüne ışık tutacak hayat hikâyesi ve özellikle şiirleri üzerinde durulmuştur. Hasan Âli hakkında malzeme toplarken edebiyat tarihleri, monografiler, antolojiler, çeşitli incelemeler, kitaplar, dergiler, gazeteler, broşürler, levhalar vb. gibi yayımlarla karşılaşılmış; bilhassa Yücel'in ilk çalışmaları için Dergâh Mecmûası, Yeni Mecmûa, Yarın Mecmûası, Millî Mecmûa, Hayat Mecmûası vb. gibi süreli yayımlar ve ilgili gazeteler, öncelikle taranmıştır. Eserlerine âit değerlendirmelerde eseri ön plâna alan bakış açıları tercih edilmiştir.

Yücel'in siyâsî hayatı ile edebî şahsiyetini birbirinden ayırmak oldukça güç görünüyor. Üstelik Hasan Âli'nin yaşadığı dönemdeki kültür değişimi ve sosyal hareketlilik de düşünülürse, bu küçük çalışmada ortaya çıkan hükümlerin fikir ve sanat hayatımız için teklifler olarak değerlendirilmesi daha yararlı olacaktır.

Hasan Âli Yücel, 17.Aralık 1897 (Hicrî 21. Receb 1315) târihinde İstanbul'da doğdu. Baba tarafından dedesi, Trabzon'un Görele ilçesine bağlı Daylı köyünden olan, eski Telgraf ve Posta Nazırlarından Hasan Âli Efendi (İbnülemin, 1930: 1/107);² anne tarafından dedesi, Tekirdağ'ın Dedecik köyünden Kaymakam Tekiroğlu Ali Bey'dir. Deniz subayı olan Tekiroğlu Ali Bey, 1890 yılında batan Ertuğrul Gemisi'nin süvâriilerindendi (Uraz, 1938: 9; Yücel, 1960: 54; Yücel, 1990: 30-38).

Hasan Âli'nin babası, Mâliye memuru, Posta ve Telgraf Müfettişi Ali Rıza Bey; annesi, Ferik Kör Zihni Paşa'nın torunu olan Neyire Hanım'dır.

² Millî Kütüphâne'de Adnan Ötügen Okuma Salonu'nda bulunan [İBNÜLEMİN M.K.İnal (1930), Son Asır Türk Şâirleri, Cilt 1, TTE Külliyyatı, Numara 16, İstanbul, s.106-107] künyeli nüsha 21. Mayıs 1955 tarihinde Hasan Âli Yücel tarafından el yazısıyla tashih edilmiştir.

Hasan Âli'nin Trabzonlu olan baba tarafının İmamoğlu lakabı ile anıldığı bilinmektedir.

Ali Rıza Bey, müşfik bir babadır; ama serttir, sevgisini belli etmez. Mevlâvîliğe intisap etmiştir; evde ara sıra ney üfler. Hasan Âli'nin sanat meselelerine ve bilhassa müziğe olan hevesi, Mevlâvîliğe ve Mevlânâ'ya olan ilgisi, babasından gelen bir tesir olsa gerek. Hasan Âli, "Dinle Benden" (1960: 57) isimli kitabında babasından şu mısralarla bahseder:

"Dervişti, mevleviydi geçmişti her şeyinden; / Mevlânâ seslenirdi üflediği neyinden. / Dosttan vefâ görmedi, düşmanına dost oldu; / Dünya denen tekyede çilesi böyle doldu. / Bana vasiyet etti: "Taş dikme mezarıma, / Her şeyimden sıyrılıp gitmeliyim yârıma."

Hasan Âli, evindeki âile sıcaklığını naklederken şu ifâdeleri kullanır:

"Gümüşsuyu'nda kırlara bakan evimizde ben yatağıma girdiğim zaman, çok kereler ilâhî bir ninni ile uyurdum ve bu uykuya bayılırdım. Bu, babamın çaldığı ney'in sesi ve onun titrek nefesi idi. Derin, tatlı, duygulu bir ses. Şimdi bile izah edemediğim bir tesirle beni hafifletir, billûrlaştırır, maddeden kurtarıp alır ve uçururdu. Hakikaten öyle imişim gibi kendimi bir kuş hâlinde duyar ve kanatlarımı çırpa çırpa yükselir, bu yükselişin hayranlığı içerisinde kaybolurdum. Ah o sesler, beni ruhlaştıran ve uçuran sesler, an o uçar gibi uyuyuşlar..." (Uraz, 1938: 82).

Sıcak bir âile ortamı içerisinde, böyle bir ruh hâli ile ilkokulu Koska Yeşil Tulumba'daki Yolgeçen Mektebi'nde tamamladı; bir süre, Mekteb-i Sultânî'ye devam etti (Ogan, 1950: 2; Yücel, 1990: 38-41). Hasan Âli'nin tahsil hayatı için Raif Ogan şu cümleleri kullanır:

"Aksaray'da Yusuf Paşa Caddesi'nde bir Mekteb-i Osmânî ve oraya devam edenler arasında bir küçük öğrenci Hasan Âli varmış".

Hasan Âli'nin çocukluk hâtıralarında canlı izler taşıyan ailesinin yanı sıra, evin dadısı Gülşen Bacı ve onun eşi Kazancı Hasan Dede hakkındaki bilgiler de çok dikkat çekicidir. Habeşli bir çocukken memleketinden kaçırılan Gülşen Bacı, Yemen kıyılarına sefere çıkan Bahriye Miralay Şükrü Bey (Hasan Âli'nin anneannesinin dayısı) tarafından bir esirci pazarında sa-

tın alınır. 1877 yılında Hasan Âli'nin annesi Neyire Hanım doğunca, esir Gülşen ona dadı olur. (Yücel, 1990: 19).

Gülşen Dadı'nın kocası Yenikapı Mevlevîhânesinde Kazancı Hasan Dede isimli bir mevlevîdir. Hasan Dede, Hasan Âli'ye ilk "Na't-ı Mevlânâ'yı meşk eden" insandır (Yücel, 1990: 20).

"Bana ilk na't-ı Mevlânâ'yı meşkeden, beni namazda müezzinliğe, tekkenin minaresinde ezan okutmaya alıştıran Hasan Dede olmuştur. Hele yaz sabahları tekkenin yüksek minaresinin şerefesinden Esselât verdiğim zaman sesimin geri gelen Allahu Ekber'lerini dinlerken nasıl vecde gelir, nasıl kendimi kaybeder gibi olurdum, anlatamam. İlk Subh'un yüce duygular tecrübesini bu minârenin şerefesinde yapmışımdır".

1910 yılında, Balkan Harbi sırasında bir lise talebesi iken Mektebli Mecmûası'nda "İntikam Olsun" adıyla bir yazı yayınladı (Uraz, 1938: 5). İntikam Olsun adlı yazı muhacirlik üzerinedir; Balkanlar'daki Türk nüfusun çektiği çileyi bir ibret dersi gibi görecek olan Türk gençlerini bu meseleyle ilgilenmeye davet eden yazı, müellifinin de tepkilerini dile getirir. Hasan Âli, bu yazıyı kaleme aldığı anda 14-15 yaşlarındadır (Yücel, 1990: 89-90).

Hâtıralarından öğrendiğimize göre Hasan Âli'nin yazı hayatına girmesinde oluşan ilk ilgi merkezlerinden biri Bulgaristan'daki Türklerin dramı olmuştur. Muhacir âilelerle yakın dostluklar kuran çocuk yaştaki Hasan Âli, bu âilelerin dramıyla eş saydığı "muhacirlik" meselesine derin ilgi duymuştur. Hasan Âli'nin iki üç nesil önceki dedeleri ile Batı Trakya Türkleri arasında bir akrabalık da vardır.

Bu konuda nakledilen bir tatlı hâtıra da komşu muhacir evin kızı Hayriye ile Hasan Âli'nin arasındaki çocukluk aşkıdır. Bu ilgi ile başlayan Hasan Âli'nin muhacirlik meselesine olan yakınlığı, Âilenin diğer fertlerine de sirâyet etmiş ve Hayriye'nin babası "Mustafa Dayı", bu sevimli çocuğa daha evvel hiç kimseden duymadığı "Bulgar Türkleri Dramı"nın anlatarak onun bu meseleye yakınlık duymasına vesîle olmuştur (Yücel, 1990: 89-90).

Vefâ İdâdisi'nde okudu. Burada Peyami Safâ, Yusuf Ziyâ gibi gençlerle tanıştı. Edebiyat ve sanat meseleleriyle genç yaşında uğraşmaya başladı. Bu yıllar hakkında Yusuf Ziyâ Ortaç şunları söyler: Okulda derslerin dışındaki "boş saatlerde (..) Peyami Safâ ve Hasan Âli Yücel'le mekteb bahçesinde

sanat ve edebiyat tartışmaları yapıyorduk” (Ortaç, 1966: 9).

Vefâ İdâdîsi son sınıfında iken 1915 yılının Nisan ayı içerisinde yedek subay adayı olarak askere alındı; önce onbaşı rütbesiyle eğitim gördü. Tam üç buçuk yıl askerlikten sonra mülâzım rütbesi ile terhîs olundu.

Terhîsinden sonra, şimdiki adıyla, İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi'ne bir müddet devam etti. Burada bir hoca ile tartıştı ve bu tartışmanın okuldan atılmasına sebep olacağını tahmin ettiği için, hukuk öğrenimini yarıda bırakmak zorunda kaldı. Manzûm olarak bu günleri şöyle anlatır (Yücel, 1960: 33):

“Sabahları giderdim Hukuk Fakültesi'ne / Öğleden sonraları İfham Gazetesi'ne / Hocanın birisiyle bir tartışma yüzünden / Kovulmamak zoriyle Hukuk'u bıraktım ben.”

Bilâhare, Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne ve Yüksek Öğretmen Okulu'na girdi. Memleketin zor yılları idi. Hasan Âli ve nesli de sıkıntı içinde idiler. Bu günlere âit Hasan Âli'den şu hâtıraları okuruz (1990: 20):

Gülşen Bacı'nın kocası Hasan Dede'yi “5. Mehmet'in ikinci türbedârı yaptılar. Bacımlar, bu sebeple Eyüp Sultan'a taşınmışlardı. İskele yakınındaki yeni ve güzel evin üst katını bize verdiler. Mütareke devrinde ben, Yüksek Öğretmen Okulu'ndan Cağaloğlu'ndan Eyüp'e yaya, onları ve bizimkileri görmeğe giderdim. Yaya çünkü iki kuruş vapur parası bulamadığım çok olurdu. Ter içinde eve geldiğim zaman, bacım bana darılırdı. Bir evvelki gelişimde bana verdiği parayı ne yaptığımı sorar, ben de sade gülmekle cevap verirdim”

Edebiyat Fakültesi'nden 30 Haziran 1921 tarihinde mezun oldu; aynı yıl öğretmen okulunu bitirdi. Zamânın Millî Eğitim Bakanlığı'na müracaatla öğretmen olmak istediğini arz etti; ancak, kadrosuzluk sebebiyle öğretmen olarak tayini yapılamadı. Bu yüzden üniversitedeki hocalarının yardımıyla Edebiyat Fakültesi'nde “inzibat memuru” sıfatıyla göreve başladı.

Bu yıllarda Tasvîr-i Efkâr ve İfham gazetelerine yazmaya başladı; 1921-1923 yılları arasında da Dergâh, Yarın, Yeni Mecmûa gibi süreli yayınlarda yazılarını ve şiirlerini neşretti.

1922 yılında Refika Hanım ile evlendi. Bu evlilikten Can ve Cânân adlı

ikizleri (21 Temmuz., 1926) ile Gülümser (5 Şubat 1936) isminde bir kız çocuğu oldu. Dört defa dedelik lezzetini tattı (Balkır, 1969: 3).

1922'den itibaren öğretmenlik mesleğinde hayatını kazanmaya başladı. İzmir Erkek Öğretmen Okulu'nda ilk defa Türkçe ve Edebiyat öğretmenliği yaptı (1922). Bir yıl sonra İstanbul'a gelerek Dâr'ül-Fünûn Coğrafya ve Tarih Müzeleri'nde çalıştı. 1924'te Kuleli Askerî Lisesi'nde edebiyat, felsefe ve içtimâiyât (sosyoloji) öğretmenliği görevlerinde bulundu; sonra iki yıl süre için Galatasaray Lisesi'ne nakledildi.

1926-1929 yıllarında Hayat Mecmûası'nda şiirlerini ve nesirlerini yayınladı. Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necâti Bey'in yardımıyla 19 Ocak 1927 târihinde İstanbul Maarif Eminliği Bölgesi'ne Bakanlık Müfettişi olarak atandı (Emirhaliloğlu, 1967: 6). 1930 yılında Fransa eğitim teşkilatını yerinde inceleme görevi ile Paris'e gönderildi; aynı yılın içinde Fransa Öğrenci Müfettişi görevini deruhte ederek 1930 yılı sonunda yurda döndü.

“1930 sonlarında memlekete döndüğü sırada idi ki Atatürk, Serbest Fırka'nın kapanmasından sonra memleketin iç durumunu bizzat incelemek için yaptığı büyük geziye çıkmak üzere bulunuyordu. Beraberinde götüreceği müşâvirler arasında Millî Eğitim Bakanlığı'ndan birini istemişti. 11 Kasım 1930-3 Mart 1931 tarihleri arasında üç buçuk ay süren seyahatte Cumhurbaşkanlığı'na refâkat edecek ve onun temas edeceği her eğitim konusunda tatmin edecek şekilde cevaplandıracak birini bulmak, Bakanlığı bir hayli düşündürmüştü, nihâyet bu işle, henüz otuz yaşında bulunan bu genç müfettiş görevlendirilmişti.

Hasan Âli Yücel, kısa zamanda Atatürk'ün dikkatini çekti ve teveccühünü kazandı. Bu gezinin hemen başlarında bir akşam Sivas'ta Yücel'in başarı ile verdiği sıfır imtihanı, onun kıvrak zekâsıyla sempatik şahsiyetinin karakteristik bir örneğidir” (Balkır, 1969: 6).

Yazar Ahmet Hamdi Başar'ın naklettiğine göre sofrâ sohbetlerini çok seven Atatürk, karşısındakileri şaşırtmayı ve düşündürmeyi çok iyi biliyordu. 1930 yılında Sivas'ta bir yemek esnâsında çevresindekilere yine sorular soruyor, cevaplar istiyordu. Önce iktisat, liberalizm ve şiir kavramları hakkında davetlilerin düşüncelerini öğrenmek istedi; sonra gözüne Millî Eğitim Bakanlığı'nı temsil eden genç müfettiş Hasan Âli takıldı. On dönerek aşı-

ğıdaki konuşmayı başlattı:

“ – Hasan Âli Beyefendi, siz felsefe okumuşsunuz. Elbette ki sıfırın ne olduğunu bilirsiniz. Bize ‘sıfır’ı tarif eder misiniz?

Hasan Âli Bey, meşğûl olduğu bir saha üzerinde sual tevcih olunmasından memnûn... Hele bu sualin sıfır meselesi gibi kendince mükemmelen bilinen bir mevzua taalluk etmesinden dolayı büsbütün memnûn.

- Efendimiz, sıfır, hayatla ademin, varlıkla yokluğun...

- Anlamadım, hayat ebedî ise adem ebedî değil mi?

- Şüphesiz efendimiz, hayatın ebediyetinde...

- Hayır, ben size sıfırı soruyorum; sıfır adem demek midir? Sıfırla yokluk arasında ne fark vardır?

- Efendimiz, birisi yani sıfır, yaşanmış bir şeyin yokluğudur. Halbuki...

- Tuhaf şey! Şu saat varken biraz sonra cebime sokarsam sıfır mı olur? Hayatı nasıl tasavvur ediyorsunuz?

- Efendimiz, sıfır yok demektir?

- Güzel!... Bu yok olan şey bir rakamın önüne, sağa geçince on misli yükseliyor; bu nasıl olur?

Hasan Âli Bey, sorular karşısında mağlûp olmak üzere... Dinleyiciler bu masarayı eğlenceli ve zevkli buluyorlar. Anlaşılan Atatürk de Hasan Âli Bey’i fazla sıkıştırmak, mağlûb etmek ve sonra da haşlamak için bu sualleri sormuyor. Maksat, iki saatten beri ciddi meselelerle uğraşmaktan doğan ağır ve yorucu havayı dağıtmak... Hasan Âli Bey, nereye gitse yakalanıyor, nihayet ilminden ziyâde zekâsını kullanmak icap ettiğini anlıyor:

- Efendimiz, diyor, daima arkanızda ve solunuzdayım. Sıfır, işte Efendimizin solunda olan bendenizim.” (Başar, 1981: 31-32).

Hasan Âli Yücel, bir müddet sonra müfettiş sıfatıyla Gazi Eğitim Enstitüsü’nün müdürlüğüne atandı. 9 Kasım 1933 tarihinden itibaren 1935 yılına kadar Orta Öğretim Genel Müdürlüğü yaptı.

1 Mart 1935 yılında İzmir milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne girdi. Üç buçuk yıllık milletvekilliğinden sonra 28 Aralık 1938

tarihinden 6 Ağustos 1946 tarihine kadar 7 sene 7 ay Millî Eğitim Bakanı olarak kabineye dâhil oldu. Hasan Âli Yücel'in bakanlık yaptığı dönemler (Unat, 1964: 127):

Başbakan	Başlangıç	Bitiş	Bakan
Celal Bayar	25.10.1937	24.1.1939	H. A. Yücel
Refik Saydam	25.12.1938	8.8.1942	H. A. Yücel
Şükrü Saraçoğlu	9.6.1942	4.8.1946	H. A. Yücel
Recep Peker	5.8.1946	8.9.1947	Reşat Ş. Sirer

Hasan Âli Yücel; Türkocağı, Halkevleri, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Cumhuriyet Halk Partisi gibi müesseselerde aktif görev aldı. Bakanlığı sırasında 1945 yılında Londra'da Unesco Genel Kurulu, Türkiye Temsilciliği'ni kurdu.

1936'da Akşam Gazetesi'nde, 1949 yılında Cumhuriyet gazetesinde yazılar yayınladı. 1950 seçimlerinde partisinin iktidarı kazanamaması ve parti yönetimi ile bazı uyumsuzluklar sebebiyle partisinden istifa etti; Ulus Gazetesi'ndeki yazarlığını bıraktı. 1955-1960 yılları arasında Türkiye İş Bankası Kültür Müşavirliği görevinde bulundu. 1958'de Unesco Millî Komisyonu Genel Kurulu üyesi oldu. Kasım 1960'ta Unesco'nun Paris'te yapılan toplantılarında Türkiye'yi temsil etti. 1961 yılında Kurucu Meclis Üyeliği'ne seçildi.

Ekim 1960'tan Şubat 1961'e kadar "Köşemden" başlığı altında Dünya Gazetesi'ne haftalık yazılar yazdı. 26 Şubat 1961 tarihinde Unesco toplantısı için gittiği İstanbul'da Prof. Dr. Tefvik Sağlam'ın evinde hayata gözlemini yumdu. 2 Mart 1961'de DTCF'nde yapılan törenden sonra Ankara'da Cebeci Asrî Mezarlığı'na defnedildi.

Hasan Âli Yücel'in âilesi tarafından yapılan cenâze merâsimi, Mevlevî geleneğine uygun tertiplerle hazırlanmaya gayret edilmiştir. Hasan Âli'nin dostluğunu kazanmış ve 1952 yılından itibaren çevresinde bulunmuş olan Dr. Nazmi Özalp'tan aldığımız bilgilere göre, şimdiki Kent Oteli'nin yanındaki evde yapılan cenaze törenine katılanlar arasında Yakup Kadri, Necati Lugal, Behçet Kemâl, Refik Ahmet, Ruşen Ferit Kam, Neyzen Hayri Tümer, Neyzen Selâmî Bertuğ, Hafız Sabri Özdil, Hafız Sadi Hoşses gibi isimler bulunmaktadır.

Rahmetli müzisyen Doktor Nazmi Özalp'tan dinlediğime göre Hasan Âli Yücel, Leylâ ve Mecnûn'un İngilizcesi'ni yazdı. Bu bilgi, yazdırdı olarak değişse daha doğru olur. Çünkü bu konuda başka bir belge bulunamadı. Nazmi Özalp, Hasan Âli'nin 1952 yılında bir konferans verdiğini söyledi. Hasan Âli, ezbere Arapça, Farsça şiirler okur ve Farsça şiirleri ânında Türkçe nazmedip çevirirdi. Konservatuar ve Radyoevi, Hasan Âli zamanında ihyâ oldu. Hasan Âli'nin çevresinde Nuri Gençosman, Şükrü Şenozan, O. Şevki Uludağ, Hattat Macit Ayrıl gibi şahıslar bulunmaktadır.

Şiir, makâle, deneme, sohbet, gezi yazısı, hâtıra gibi bir çok türde eser veren Hasan Âli Yücel'in 1910 yılından itibaren yazılarını takip edebiliyoruz. İlk yazısını yayınladığı 1910 ile son yazısının neşredildiği 1961 yılları arasında yüzlerce müstakil yazı ve onlarca kitap Hasan Âli imzasını taşır. Bu eserlerde Hasan Âli'nin fikirleri ve edebî şahsiyeti adım adım teşekkül eder. Mektebli, Dergâh, Yarın, Yeni Mec., Hayat, Tasvîr-i Efkâr, Akşam, Cumhuriyet, Ulus, Dünyâ ... gibi gazete ve dergilerde yazar.

Hasan Âli'nin Şiirleri Hakkında

Hasan Âli'nin, "Dönen Ses" (1933), "Sizin İçin" (1937), "Dinle Benden" (1960), "Allah Bir" (1961) isimli şiir kitapları neşredildi. Ayrıca yayınlanmamış bir Hasan Âli Dîvânı bulunmaktadır.

"... o, müstakil bir şahsiyet ve ayrı bir değer olarak Büyük Harb'i takip eden felaketli yıllar içinde ve bilhassa Dergâh ve Millî Mecmûa'daki yazıları ve şiirleri ile takdirleri ve dikkatleri çekmeğe başladı. Onun şiirlerinde, zarif tabiat tasvirleri, temiz gönül ürperişleri, hayatın felsefesi, millet ve yurt sevgisi, çocuğa karşı şefkat ve muhabbet en esaslı materyali teşkil ediyor.

Hasan Âli Yücel'in çocuk şiirlerinde de ayrı bir kıymet ve derin bir sevgi kaynağından dökülen berrak tahassüsler vardır. Esasen onu çocuk şiirleri yazmağa, kendi çocuklarına olan muhabbeti sevk etmiştir" (Uraz, 1938: 6-8).

Şiirlerinde sade, temiz, anlaşılır bir Türkçe ile heceyi, aruzu ve serbest vezni kullandı. Daha çok heceyi tercih eder. Ömrünün son yıllarındaki şiirlerinde ise aruz vezni kullanımı hiç de küçümsemeyecek bir hacme ulaşır.

Dönen Ses isimli eserde, şâirin daha önce Dergâh, Yeni Mecmûa, Yarın ve Millî Mecmûa'da yayınlanmış şiirlerinin de dahil edildiği 33 şiir bir araya getirilmiştir.

Bu şiirlerden 23 tanesi hece vezni ile [6 + 5 = 11: Yeni Hayat, Hülya, Çocuklarımın Nefesi, Olsam, Koşma, Şimşek, Ölenin Arkasından, Kleopatra, İranlı Genç Kız, Gurbette Tabiat, Tan Ağırırken, Alaca Karanlık, Gece, Anadolu, Şehitlerimizi Anış, Yunus Emre'ye, Öyle mi Böyle mi?, Nefes, Necati'ye; 7 + 7 = 14: Dönen Ses, Kendimden Kendime; 4 + 4 = 8: Siyah Bayrak; 4 + 3 = 7: Muamma]; 8 tanesi aruz vezni ile [. . // . / . / . . / (feilâtün mefâilün feilün) Ah Unutsaydım, Gözler, Bir Var Bir Yok; // . . // . . // . // (mefûlü mefâilü mefâilü feûlün) İlk Görüşüm, Şarkı I, Şarkı III; // . . // . // (mefûlü mefâilü feûlün) Hep O Hikâye; . // / . // / (mefâilün mefâilün mefâilün) Şarkı II]; 2 tanesi de serbest vezinle (Ganj, Üç Telli Saz Şâirine) yazılmışlardır.

Dönen Ses'teki şiirlerde halk edebiyatının ve Batı edebiyatının nazım şekillerinden etkilenmelerle birlikte daha çok Yirminci asır Türk edebiyatının dörtlükleri çoğunlukta olan örnekler görülür. Sonra yeni mesnevî, üçlükler ve serbest tarz dikkati çeker. Bu itibarla nazım birimi olarak hem beyit hem de mısra kullanılmıştır.

Kafiye dizilişi genellikle abba (sarma), abab (çarpraz), aa bb cc (mesnevî) ve kuralsız olarak karşımıza çıkar. Zengin, yarım ve tam kafiyelemenin her türüne örnek olabilecek kelimeler, mısra sonlarındaki âhengi sağlar. Asonans ve aliterasyonların ayrı ve özel bir titizlikle değerlendirildiği söylenemez. Bazı şiirlerde tekrarlanan “olsam”, “gelir”, “dedim-dedi” ifadelerinin oluşturduğu redifler yönünden de Hasan Âli'nin halk şiirine bağlı kaldığını söyleyebiliriz.

Dönen Ses'te tematik yapıya esas olmak üzere işlenen konular gurbet, aşk, ölüm, bayrak, vatan, kahramanlık, millet, âile, tabiat gibi başlıklar altında toplanabilir; ayrıca Cumhuriyet'ten sonraki Türk şiirinde genel hatları ile görüleceği üzere, çoğu tema içine sinmiş olarak tabiat kavramının Hasan Âli'nin şiirlerinde de bulunduğunu söyleyebiliriz.

Sizin İçin adlı eserinde Hasan Âli çocuk şiirlerini toplamıştır. Vatan, millet, Atatürk, iyilik, mevsimler ve tabiat, hayvanlar ve insan, kahramanlık gibi temalar işlenir. Bu temaları ekmek, saat, rakam, çalışmak, iyilik, be-

bek, okul, güneş baba, deniz, kar, kotra, dere gibi anahtar kelimeler oluşturur; bunun yanı sıra arı, kelebek, karınca, ağustos böceği ve insanın, yaradılışlarından gelen özelliklere göre karşılaştırılması, seçilen konular ile ana fikir ilişkisinin basit bir dil ve anlayışla değerlendirilmesine yardım eder.

Kitap, “Türk-Atatürk”, “Öğütler”, “Gülümser’e Şiirler”, “Mevsimler ve Tabiat”, “Dört Hayvan Bir İnsan”, “Kahramanlık Destanları”, “Üç Hikâye” adlarını taşıyan yedi bölümden oluşur. Bu bölümlerde bulunan şiirlerin isimleri ve vezin kalıplarına göre dağılımları şöyledir:

Hece vezni ile [3 + 2 = 5: Atatürk, 23 Nisan, Tayyare, Ağustos Böceği; 4 + 3 = 7: Türk, Cumhuriyet, Ankara, Dilenci, İlk Rüya, Yüze Kadar, Ekmek, Saatim, Gülümser’in Bebeği, Bahar, Güneş Baba, Güz, Kar, Dere, Kotra, Karınca, Kelebek, İnsan; 5 + 2 = 7 İsmet İnönü; 4 + 4 = 8: Bayrağım, Adsız Çeşme, Zengin Ol, Küçük Kızıma, Okul Türküsü, Arı; 5 + 5 = 10: Avcı ile Tavşan; 4 + 4 + 3 = 11: Havalarda Bekçisi, Ninni, Altı Ok, Mehmet Çavuş; 6 + 5 = 11: Bir Kurtuluşun Hikâyesi, Keleği; 7 + 7 = 14: Ağaç ve Sen, İnönü; serbest vezin ile: Sizin İçin, Denizin Sesi, Deniz, İki Kör].

Bu şiirlerde duraklara titizlikle uyulmadığı, aynı hece sayısı ile çeşitli duraklar ve kalıplar kullanıldığı göze çarpar. Muhteva itibariyle küçük çocuklara yönelik bazı şiirlerin vezni, beş heceye kadar düşer. En çok kullanılan kalıp, hecenin 4+3 duraklı 7’li hece vezni kalıbıdır.

Bu eserdeki şiirler, Hasan Âli’nin didaktik şiir dalındaki başarısını gösterir. Şiirlerdeki en belirgin özellikler sâde, akıcı; konuşma dilinden seçilmiş ifadelerle öğreticilik, faydacılık prensibine bağlı olarak yazılmalarında aranmalıdır. Eser, Türk çocuk edebiyatının önemli bir örneğidir.

Hasan Âli’nin **Mevlânâ** başlığını taşıyan, sekizer beyitlik mesnevî tarzında yazılmış on beş adet şiirden meydana gelen bu eseri, Millî Kütüphane’de [1952 ÇD 2293 (T811.317)] tarih ve numaralarla kayıtlı tek sayfa halinde yayınlanmıştır.

Aruz’un / . / / . / . / . . / fâilâtün (feilâtün) mefâilün feilün (fa’lün) kalıbı ile yazılan şiirler, divan şiirine, tasavvufa -bilhassa Mevleviliğe- bir mutasavvıf hassasiyetinde yorumlanmış kavramlarla yaklaşır.

On beş manzûme içinde yorumlanan Mevlânâ, ney, Şems, varlık, ölüm, âhenk, aşk, sevgili... gibi kavramlar, başarılı bir teknik ve sûfiyâne bir duyarlılıkla şiiriyet kazanır; on beş şiir içerisinde beş bölümün ney’e ayrılma-

sı, bu duyarlılıkla yakından ilgilidir.

Eser, konuyu işleyiş, aruza hakimiyet, kavramlar arasındaki münasebet, âhenk gibi hususiyetleri bakımından son dönem Türk tasavvuf şiirinin sınırında değerlendirilecek önemli malzemelerden biridir.

Mevlânâ'nın Rübâîleri, Hasan Âli'nin bir diğer şiir kitabıdır. Kitapta Mevlânâ'nın yüz yedi rübâîsi, Türkçeye tercüme edilmiştir. Konuşma diline yakın nesir cümleleri ile yapılan tercümelemede açıklama, şerh ve yorum bulunmamaktadır; rübâîler, Türkiye Türkçesi ile akıcı ve i'cazlı bir ifadeye aktarılmaya çalışılmıştır.

Dinle Benden isimli şiir kitabı, Mevlana'nın "Dinle neyden kim hikâyet etmede, Ayrılıklardan şikâyet etmede" beytini çağırıştır. Eser İşte Başlarımız Söze, Seni Kimler Düşündü, Yarınlara Akın Var, Ellinci Yılım, Ne Kadar Benzemezmişim Bana Ben, Öğrensinler Aslım Ne, Türk Kime Derler, Millî Ülkü, Türk ve Günaydın isimlerini taşıyan on şiirden meydana gelir.

Bütün şiirler mesnevî tarzında aa bb cc kafiyeleşmiş şeması ile yazılmıştır; vezin, 7+7 duraklı 14'lü hece veznidir; bir tek Türk isimli şiirde 4+3=7'li ve 7+7=14'lü hece vezni olmak üzere iki ayrı ölçü (durak) kullanılmıştır.

Kitabın ismi, yeni mesnevî nazım şekli ile ve genellikle aynı duraklı, aynı ölçülü olarak tertip edilmesi, eski Mevlid ve Mesnevî geleneğini hatırlatan îmalar ile kaleme alınması, şâirin son yıllardaki ruh hâlinin bir göstergesidir.

"İşte Başlarımız Söze" isimli şiir, kitabın manzum bir önsözünü teşkil eder; şâir, kitabında hayatını anlatacağını bu şiirle ilân eder. Hasan Âli, Türk halkı ile dertleşmek istemektedir. Bakanlıktan sonra dâvâlar, mahkemeler kendisini çok yıpratmış ve İsmet İnönü de eski dostuna ve bakanına sahip çıkmamıştır (Coşkun, 2007: 209-219). Ellinci Yılım isimli şiirde şâir, soy kütüğünü çıkararak kendisi için manzum bir biyografi meydana getirir.

Eser, estetik ve teknik özellikleri ihmâlâ uğramış bir manzûm hatıralar yumağıdır. Bunun yanında Hasan Âli'nin gönül kırıklıklarını dile getiren bir müdafaa-namedir. Şâirin biyografisi, düşünceleri, akımlara karşı aldığı tavırlar, hayatı boyunca doğruluğuna inandığı prensipler, reddettiği yanlışlar bu kitapta değerlendirilir.

İki yüz elliye aşkın (257) beyitlik bir mesnevî olan **Allah Bir** isimli eser, Hasan Âli'nin ölümünden sonra basılır. Aruzun // . ./. / .// mefûlü

mefâilün feûlün kalıbı ile yazılmıştır. Kitap, Allah'ın birliğini ifade eden "Tevhîd" adlı tek bölümden müteşekkildir. Bu tek bölümlük kitabı oluşturan beyitlerde, dinlerin ve peygamberlerin, tasavvufun ve mutasavvıfların, felsefî ve dinî terimlerin işlenişi, Hasan Âli'nin sanat hayatındaki farklı bakış açılarına ve kabullerine uygun olarak biyografisiyle bazı çelişkiler arz eder; ancak, biyografisinin, meslek hayatını ve bakanlıktan ayrıldıktan sonraki ruh hâlini aksettiren bölümüne dâir bazı ip uçları da taşır. Bir başka açıdan bakılırsa, bu kitapta, ömrünün son yıllarını, geçmişin muhasebesi ve murakabesi ile geçiren bir insanın ve aynı zamanda aslına dönmeye çalışan bir sanatkârın psikolojik özellikleri tespit edilebilir. Hasan Âli dindar ve hattâ tasavvufa eğilimli bir insandır. Aynı zamanda resmi makamlarda yükselmek istiyor. Bu iki özellik yaşadığı dönemin şartlarına göre çelişkinin en önemli sebebidir (Yılmaz, 1990: 17-26). Bu çelişkiler sebebiyle ömrünün sonlarına doğru umduğu şeyleri bulamaz, belki de çevresine yabancılaşır.

Hasan Âli, kitabının önsözünde şunları söyler (1961: 7):

"Aranan değişmez. Başlamaz bitmez. Öncesi, sonrası yoktur. Doğmaz, doğurmaz. Artmaz, eksilmez. Görür; görmesi bizim gibi değildir. İştir; iştirme bize benzemez. Bilir; bilmesi, meçhûlden malûma gitmez, malûmdan malûma yürür. Bilmediği yoktur. Her an yapan, yaratan, O'dur. Her arzusu bir oluştur. Var ederken yok, yok ederken var eder."

Yukarıdaki iktibas, kitabın ana fikrini oluşturur. Eser hacimce küçük bir değerdedir fakat onun, muhteva bakımından çok dikkate değer olduğunu ifade etmek gerekir. Hasan Âli, Divanında da hemen hemen aynı konuları işler. Varlık ve yokluk meselelerini Allah'ın birliği ile açıklar.

Âli Divânı, -Prof. Dr. Cemâl Kurnaz'ın arşivinde görme imkânı bulduğumuz metne ve gerekse hocanın araştırmalarından öğrendiğimiz tahlilî açıklamalara göre- onun en ilginç eserlerinden biridir. İyice hâkim olabilmek ve bilgiye tasarruf edebilmek için Âli Divanı hakkında ayrı bir inceleme gerekir. Yirminci asırda, müretteb olmasa bile, mürettebe yakın bir divan yazar sanatçı, eserinde çok orijinâl yorumlar yapar:

"Hasan Âli Yücel'in Divan'ı, bir çeşit müdafaanâme niteliğindedir. 1947-1957 yılları arasındaki birtakım kişilere ve olaylara dair söyle-

dikleri dikkate alınırsa, eserde yer alan şiirler, kendisi ve devri için birer belge değerindedir. Eserin bir başka ilgi çekici yönü de, Hasan Âli Yücel gibi hakkında çok şey söylenmiş önemli bir kişinin, olaylardan bunaldığı bir dönemde, Fuzûlî'ye sığınarak klasik tarzda ona nazire olarak bir divan meydana getirmiş olmasıdır. Bu eser, Hasan Âli'yi ve yaşayan Fuzûlî'yi değerlendirecek olanlar için ilginç bilgiler vermektedir” (Kurnaz, 1997 : 157).

Hasan Âli'nin şiirlerinde muhtevâ özellikleri, tematik yapı ve kavramlar hakkında da son sözü söylemek henüz erkendir; zira hakkında yeteri kadar tahlili çalışma yapılmamıştır. Bizim aşağıda belirlemeye çalıştığımız birkaç muhteva başlığı, ilerde yapılacak çalışmaları destekleyebilir. Buna göre, çocuk ve âile, din ve Allah, eğitim, zekâ, demokrasi, Mevlânâ ve ney, aşk, tabiat, millet, ülkü, vatan, kahramanlık, tarih gibi öne çıkan kavramlar, onun şiirlerindeki muhtevâ çalışmalarının önemli örneklerini teşkil edecektir.

Hasan Âli'nin şiirlerine akseden tefekkür dünyasının önemli bir kısmı **âile ve çocuk** kavramlarına ayrılmıştır. Şiirlerinde çocuklarının isimlerini sık sık kullanarak aile sıcaklığını hissettirmeye çalışması; kitap ve makalelerinde bu konuya özel ilgi duyduğunu önemle vurgulaması dikkati çeker. Hasan Âli, aileyi ve çocukları, cemiyetin yapı taşı olarak kabul eden ve bütün dünyada tekrar tekrar işlenmeye çalışılan bir sosyal yapıyı över; bu yapının çekirdek olan aileden, bütün bir cemiyete ve dünya insanlarına aksetmesi mümkündür.

Hasan Âli'nin şiirlerinde çocuklar, bir cemiyetin ümit kaynağı olarak değerlendirilir. Şâirin biri kız biri erkek olan ikizleri Can ile Cânân'ın isimleri, bir çok şiirde, hem gerçek hem de mecaz anlamda ve tevriye sistemi içinde kullanılır (“Çocuklarımla Nefesi”, Dönen Ses, s.16):

“Her şey silinmişti gözlerim için / Fakat duyuyorum bu için için / Rûhuma akseden kesik sesleri; / Derinden soluyan bu nefesleri. / Çıkıyordu iki küçük gövdeden, / Başkaydı her türlü sestem, besteden. / / Birisi Cânânımdır, birisi Canım / Kaynıyor onlara baktıkça kanım.”

Bu manzûme bir sıkıntı anında, şâirin, uyuyan çocuklarını seyredirken kaleme alındığı izlenimini verir. Burada şâirin tabiat, varlık ve eşyadan

kaçmak istediği görülür; ancak sıkıntı, çocuklara baktıkça aydınlanır.

Hasan Âli, bir başka şiirinde (“Öğrensinler Aslım Ne”, Dinle Benden, s.57) dedesinin sık sık okuduğu bir ilâhîyi bize yarı iktibasla nakleder. Şiirin bazı bölümleri, şâir tarafından değiştirilmiştir:

“Can yine bülbül oldu, hâr açılıp gül oldu / Cânânıma varmaya her cânibim yol oldu.”

Bu beyitlerde Can ile Cânân kavramları, biraz tasavvuf esintisi ile birlikte, aileye ve özellikle şâirin ailesine bağlanabilen mesajlar taşır.

Şâir, “Yeni Hayat” isimli bir şiirinde (Dönen Ses, s. 9), Türkiye Cumhuriyeti’nin kültürel ve sosyal unsurlarını aydınların bakış açısı ile anlatırken aileye de yer verir:

“Yalnız değiliz ailemiz var; / Başımızdan aşkın gâlemiz var / Bin kervan tutacak kâfilemiz var / Varlık diyârının seferberiyiz.”

Hasan Âli, mazbut aile hayatının kendisine verdiği rahatlık ve şefkat duygusu ile aile ve çocuk konusuna çok sık değinir. Bir kitabında bu konuda şunları yazar (1956: 137-138):

“Ahlâk kuralları, iyi vatandaş iyi insan olabilmek için ferdin, iyi evlat, iyi anne ve baba, iyi kardeş olmasını lüzumlu gösterir.

(..) Burada bir noktayı işaret etmemiz gerekiyor. O da, cemiyet, ailelerden mürekkep olduğu için cemiyette işleyen bütün usûllerin âilede de yürümekte olup olmaması meselesidir. Hepimiz biliriz ki cemiyette vatandaşların kanun nazarında eşitliği vardır. Hâlbuki bu eşitlik, en demokratik topluluklar müstesna olmamak üzere, âilede tam olarak işlemez. Çünkü âile içindeki bütün üyeler aynı seviyede görülmezler”

Hasan Âli, âile içindeki fertlerin vazifelerine ve özelliklerine paralel olacak bir şekilde eşitliği savunur: “Bir toplum ancak, âile içindeki fertlerin sağlam şahsiyette yetiştirilebilmeleri sayesinde ayakta kalabilir.”

Bu düşünceler içerisinde çocuklarını yetiştirmek istediğini söyleyen Hasan Âli, bir şiirinde (“Adsız Çeşme”, Sizin İçin, s. 31), sosyal vazifeleri devralmaya hazırlanan çocuklara şu nasihati verir:

“İylik bir su; bırak aksın / Gönül denen bu çeşmeden / Sen de böyle yapacaksın / Hiç karşılık beklemeden / Su yerine iylikle dol / Yavrum adsız bir çeşme ol ”

Hasan Âli'nin şiirlerinde aile kavramı, aynı zamanda vatan sevgisine kaynaklık eden özelliği ile de düşünülür; vatan sevgisi ve buna bağlı olarak her türlü tezahürleri ile sevgi kavramı ailede geliştirilebiliyorsa, kültür değerlerimize karşı gösterilen hassâsiyet de ailede filizlenir (“Ağaç ve Sen”, Sizin İçin, s. 33):

“Sevmeye başla yavrum ananın kucığında / Vatana sevgin, bağın, her şeyden üstün gerek.”

Sizin İçin adlı şiir kitabı, çocuklara ithaf edilmiştir. Kitabın bir bölümü, şâirin ortanca kızı Gülümser'e ayrılmış; aynı bölümde şâirin küçük kızı Güner'in gördüğü bir rüya nazmedilmiştir.

Hasan Âli'nin bir kısım şiirlerinde güneşin babaya, vatanın anneye, çiçeklerin çocuklara benzetildiği görülür. Bu teşbihler ile aile unsurlarının sınıflandırılması, “Aile kavramı” anlayışını biraz daha teferruatlandırır.

Hasan Âli'nin bilhassa ilk şiirlerinde **din ve Allah** kavramları, İslâmiyet'in ve bu dinin mümini olmaya çalışan Türk halkının kabullerinden farklı bakışları gündeme getirir. Son şiirlerinde ise, yaygın kabul gören İslâm anlayışı, Hasan Âli tarafından da kabul edilir.

Şâir bir şiirinde, saadetin ahiretteki hayata bırakılamayacağını, doğrulukla çalışmayı diledikten ve çalıştıktan sonra dünyada da mutlu bir düzen kurulacağını îmâ eder. Bu mısralardan tasavvufun idrak ve yorumları yanında tasavvufun özel terimleri ve coşkusu da hissedilir. Bu söyleyiş, şâirin dinî duyguları, sosyal hayatın içerisindeki esnek ölçülere göre yorumlamayı tercih ettiğini düşündürür (“Yeni Hayat”, Hayat Mecmûası, Cilt 1, Numara 1, s.2):

“Biz Hakk'a âşıkız, dileğimiz Hak; / Doyurmaz ahrette saadet ummak; / Dileriz dünyada kurulsun uçmak / Bu yolun ümmetsiz peygamberiyiz.”

Şâir, ömrünün son yıllarında hazırlanıp yayınlanan Allah Bir isimli kitapta, din ve Allah kavramlarına özel bir önem verir:

“Her acze devâ, senin irâden / Yardım gelemez ki başka yerden. / Her kudretin aslı sende saklı, / Hak'tan ne çıkarsa hepsi haklı. / Senden geliyor ne varsa mevcûd / Âbitteki kudretinse mâbûd ” // Din birdir asılda çünkü Hak bir; / Durmaz değişirse din değildir.”

Dinler arasında ortak noktaların olduğu; özellikle dört hak din tabir edilen dinlerin kaynak, iman, ibadet ve muamelat açılarından birbirine benzediğini, Hasan Âli'nin şiirlerinde görmek mümkündür. Başta Hıristiyanlık olmak İncil, Tevrat, Zebur ve Kur'ân-ı Kerîm'in ortak noktaları ve zamanla İslâm dışında diğer hak dinlerin ana kaynaktan uzaklaşma çabaları, Hasan Âli'nin şiirlerine de aksetmiştir.

Şâir, Allah Bir isimli kitabının ilk beyitlerinde farklı dinlerin, farklı zamanlarda, birbirinden ayrı problemleri olan insanlara çok büyük ufukları olan peygamberlerle yol gösterdiğini anlatır. İslâm anlayışının, şeriat ve tasavvuf plânında terim ve kabullerini iyi bilen Hasan Âli, yüksek idrak isteyen meselelere değinir. Bu mısralarda şiiriyet azdır. Manzûme yönü daha çok belirgindir. Mısraların metafizik coşkusu, Hasan Âli'nin ifadelerinde öne çıkan bir özelliktir. Rıza Tevfik nefeslerine benzeyen, ilâhî üslûbunda manzûmelerdir bunlar (Allah Bir, s. 33):

“Mûsâ'da Hekîmsin İlâhî / İsâ'da Kelîmsin İlâhî / Dâvut'ta seslenir kıyâmet / Bir zirve kemâline Muhammed.”

Dinler ve peygamberlerle ilgili zaman içerisindeki değişiklikler ve hikmetler, Hasan Âli'nin bu mısralarında ana kavramları oluşturur. Tevhid fikrini yorumlamaya çalışan şâirin mısraları, kolay söyleyiş özelliklerini taşır (Allah Bir, s. 35-36):

“Kur'an o kitaba ad verildi; / Her yaprağına kanat verildi. // Güçlük yoktur Arabça'sında, / İdrâki lâfızlar arkasında. / Tevhîd'in olunca bunca maksat, / Âyet dolu muhteşem tabîat.”

Şâir, zıtlıklarını yenmek ister. Bilhassa bakanlıktan ayrıldıktan sonra, insanların kendisine karşı farklı bir gözle yaklaştıklarını hisseder. Hatıralarında çok vefasızlık gördüğünü, yanlış anlaşıldığını ortaya koyar. Aynı ruh hâli, Dîvânî'nda da görülür. Ömrünün ve sanat hayatının son yıllarında, İslâmiyet

hakkındaki fikirlerini açık açık yazma ihtiyacı hisseder (Allah Bir, s. 58):

“Tanrım, beni senden ayır kılma / Sensizlik içinde gayri kılma / Kaçmak diliyor özüm, özünden; / Sil kendimi kendimin gözünden. / Düş-tüm yere ben kapında bir kul, / Bîkes, bîçâre, hasta, yoksul. / Taptım sana, başka Tanrı bilmem; / Fânîlerin önünde ben eğilmem...”

Allah Bir adlı kitapta Hasan Âli'nin anlatmaya çalıştığı tevhîd inancı, şâirin hayatındaki çelişkileri çağrıştırır. Kitabın adı ile şâirin kabuller dünyası arasındaki müsemâyâ dikkat etmek gerekir.

Şâire göre dinlerin çeşitliliği, onları hükümsüz kılmaz. Bir felsefeci olan Hasan Âli'nin bu kitabında felsefî kabullerin değil dînî kabullerin ön plâna geçtiği görülür. Hasan Âli, ilk şiirlerine göre son şiirlerinde mânevî hayata ve Türk Milletinin inanış sistemine daha fazla yaklaşır.

Bütün meslekî çeşitliliği ve kişilik özelliklerinden önce Hasan Âli'nin bir öğretmen olduğunu söylemeliyiz. Ömrünün son yıllarına kadar didaktik nesir ve nazım örnekleri yayınlayan Hasan Âli, **eğitim** kanvasını oluşturan istilahlar arasında **zekâ** kavramına ayrı bir önem verir.

Bir yazısında, “Beşeriyetin her ikisinden de vazgeçemediği ve vazgeçemeyeceği Maddî ve Mânevî kuvvetler arasındaki muvazeneyi bulmak... İşte insan zekâsının en mühim ve en can alıcı meselesi ve vazifesi...” diyerek, zekâ kavramı etrafında insana yüklenen sorumlulukları anlatır (1956: 7).

Hasan Âli, ilmî çalışmanın, uygulamaya girerek insanların hayatlarını kolaylaştırma becerisine dönüştürdüğü teknoloji hakkındaki görüşlerini ifâde ederken, yine aynı kelimeye müracaat eder. İngiltere’de gördüğü uçakları, zekâ kavramı ile yorumlamaya çalışır (1958: 87-88): “Çağdaş beşer zekâsı motorize olmuş! Her fikir, hattâ her hakikat, makineleşmedikçe kıymet alamıyor”.

Zekâ ile ilgili iki ayrı yazısında şu ibâreler öne çıkar (1937: 159-162, 163-166): “Zekâ parlamışı, zekâ çakışı, zekâ tipleri, ilim zekâsı, ağzı köpüren zekâ, metodlu zekâ, parlak zekâ, zekâ loşluğu, zekâ sahibi...”

Hasan Âli'nin birçok eserinde ısrarla tekrarlanan “zekâ” kelimesi, bir kavram olarak, insanın ferdî ve içtimâî özelliklerinin bir anahtarı gibidir. Bu hükme bir örnek olmak üzere, Sizin İçin (1937a: 77) adlı eserin “Dört Hayvan Bir İnsan” başlıklı bölümünde karınca, arı, ağustos böceği ve kele-

bekten sonra insan tasvirine yer verilir. Dört hayvan, manzum bir ifade ile tasvir edilirken insan, aşağıdaki mısralarla onlardan ayrılır:

“Hüner kendini bilmek; / Kötülükleri silmek; / Artırmak iyilikleri; /
Yürütmektir ileri. / İnsan varlığın özü; / Zekâsı onun gözü.”

Allah Bir (s. 17) isimli kitabında da zekâ kavramına sıkça yer verilir:

“Yıllar geçmiş akılla yoldaş, / Oldum sanarak zekâyâ sırdaş. / Aslında
akıl nedir, zekâ ne? / Aldanmak için birer bahane. / Şaşmış kalmış ze-
kâ bu işte / Yoktan vara atlayıp geçişte.”

Son mısralarda, kitabın ana fikrine uygun olarak ve şâirin değişimine bir örnek teşkil edecek şekilde zekânın artık işe yaramadığı veya en azından tek başına yeterli bir birikim olmadığı ortaya çıkar. Daha önce her kapıyı açan anahtar özelliği ile ‘zekâ’ nın rakibi yokken, şimdi zekâ hedefe varmaya bir engel teşkil ediyor. Allah Bir isimli eserin birçok yerinde, değişen Hasan Âli’nin siyasetten arınmış bir insan olarak samimi duygularını hissederiz.

Hasan Âli’nin hayatında, dünyaya bakış, ideolojileri benimseyiş, kavramları değerlendiriş, dinî kabulleri tasvir vb. bakımlardan çeşitli değişiklikler vardır; inişler, çıkışlar, ikbal ve feragat noktasında, şâirin sosyal ve siyasî statüsü değiştikçe eserlerindeki kavramları yorumlayış da değişir. En büyük değişiklik ise Dîvânı’nda görülür.

Allah Bir’de ‘zekâ’ yanında buna bağlı olarak ‘akıl’ ve ‘gönül’ kavramları da dikkatimizi çeker. Ömrünün son yıllarındaki değişiklikler, siyâsî mağlubiyetler, ‘zekâ’ anlayışına farklı yorumlar getirir (Allah Bir, s. 28):

“Saymakla tükenmez adların var, / Her ismin açar zekâyâ esrar”

İnsan zekâsı, Allah’ın isimlerini zikrettikçe açılır, ‘zekâ’nın penceresi, ‘sır’lara doğru döner; bir başka yerde ise zekâ, Allah’ın varlığı hakkında fikirler öne sürer (Allah Bir, s. 32):

“Bir başkası başka türlü söyler, / ‘Varsın’ demeyip de sanki neyler? /
Oldukça âciz beşerde böyle, / Kıvrınmadadır zekâsı öyle.”

Sanki zekâ, insanın en önemli özelliği olur ve bir teşhis kazanır (Allah Bir, s. 32):

“Dolmuş bu fezaya Kehkeşanlar / Bir boşluk içindedir cihanlar. / Hayretle bakar zekâ bu hâle, / İmkân vermek diler muhâle.”

Hasan Âli'nin ruh hâline bağlı olarak, diğer kavramlar gibi zekâ kavramı da değişir. Özellikle bakanlıktan ayrıldıktan sonra sanatçının hayata bakışı farklılaşır. Sanat hayatının başlangıcından sonuna doğru bu gibi kavramlara yaklaşımlar değişir.

Hasan Âli, çocukluk yıllarından itibaren **Mevlânâ ve Mevlevilikle** ilgilenmiştir. Bu konuda bir kitap, on beş şiir taşıyan bir manzum levha ve çok sayıda makale yazmıştır; ayrıca birçok eserinde Mevlânâ'dan izler taşıyan bölümler bulunmaktadır.

Hasan Âli, Mevlânâ'nın Rübâileri isimli tercüme eserinin önsözünü, aşağıdaki mısralarla nazmeder:

“Bu katre katre şiirler / Hilkatın muamması önünde / Aşkın yanan vecdiyle dökülmüş / Birer gözyaşındır / Mevlânâ / Varlığın mistisizmini / Ve aşkın lirizmini sezerek / Gözü yaşaranlara / Ölmeyen bir arkadaşır. / Kendini onda kaybeden / Onu / Kendinde bulmuş olacaktır.”

Mevlânâ'ya bağlılık, onda kendini bulma gibi bakış açıları, Hasan Âli'nin kitabında tasavvuf edebiyatının bir bakıma son dönemdeki yorumlarından örnekler olarak belirir. Hasan Âli, Mevlânâ'nın rübâileri için, aynı kitabın 119. sayfasında şunları söyler:

“Mevlânâ, şark edebiyatında manzûm birer vecize olan rübâilerden de söylemiştir. Binlere bâliğ olan bu inciler, rübâiyâtı çok meşhûr olan Hayyam'inkilerden şiir ve felsefe itibarile hiç de aşağı değildir. Bilhassa taassuba isyan ve aşkı daha plâtonik ve daha ilâhî bir lirism ile söylemekte Hayyam'a da üstün sayabiliriz.”

Yazara göre Mevlânâ, eşyaya ve tecritlerin dünyasına hayat verir; zira o, bir kul olarak dâimî kerâmetleri ile en küçük sıfatlarından birinin şâirlik olması ile müstesnâ bir şahsiyettir (Mevlânâ, “Manzum Levha”, s. 1):

“Dâimîdir senin kerâmâtın / En büyük şâir, en küçük sıfatın”

Edebiyatımızda, bilhassa Mesnevî adlı eserde, tasavvuf ölçülerine göre

ney'in yedi delik, dokuz boğum insan sesi olarak tarifi yaygındır. Hasan Âli de aynı yorumu kabul eder; ayrıca ney kelimesi ve kavramını Mevlânâ ile birlikte işlediği zaman, tasavvufun vuslat, kaf, nun, Mecnûn, beden vb. kavram ve mazmunlarla birlikte yorumlar (Mevlânâ, "Manzûm Levha")

"Dem tutar âşıkâna, başlar ney / Ona kalmaz yabancı hiçbir şey / /
Bağrı olmuş delik delik yaralı / Yok huzûru vatandan ayrılalı / / Ney
beden, onda rûh Mevlânâ / Ebedîlik dolar bu bir ân'a / / Bahseder içli
içli Mecnûn'dan / Çıkarır aşkı Kâf ile Nûn'dan."

Şâirin 1927 yılında Hayat Mecmûası'nda yayınladığı "Ney" isimli şiiri ise, tasavvufî kıymet hükümlerinden daha çok ferdî hassasiyeti hâiz subjektif bakış açısı ile kaleme alınmıştır. Hasan Âli, ney üflenirken insan rûhunda meydana gelen tahassüsleri ifade etmeye çalışır (Hayat Mecmuası, Cilt 1, Numara 22, 28 Nisan 1927, s. 5):

Bir alev gibi sarar rûhumu yanık sesin, / Erir kirpiklerimde toplanan
sıcak yaşlar. / Boşluğa bir uhrevî hava yayar nefesin; / Her nâlende
kalbimin vuruşları yavaşlar // Ne âşına sesin var gönlüme ey kırık
ney? / Hasta göğsünden taşan nedir bu hıçkırık ney? // Çırpınma hır-
çın hırçın; titrersin, titretirsin / Yorulursun sonradan hazinleşir nağme-
ler. / Bu vecd ile beni de kendine benzetirsin: / Hüsrânların âh eder,
hicranlarım inilder. // Ne âşına sesin var gönlüme ey kırık ney? /
Hasta göğsünden taşan nedir bu hıçkırık ney? / Seni dinlerken fikrim
dalar binbir hayâle; / Kendimden geçerim ben; haykırır dersen 'uyan!'
/ Bu sihirli kudretin imkân verir muhâle; / Hilkatın esrârını san'atindir
anlayan // Ne âşına sesin var gönlüme ey kırık ney? / Hasta göğsün-
den taşan nedir bu hıçkırık ney?

Hasan Âli'nin 'Mevlana' ve 'ney' kavramlarını bu ölçüler içerisinde kul-
lanması, yetişme tarzından gelen birikimlerine ve ilgi merkezlerini oluşturan değer yargılarına bağlanmalıdır. Ney mazmunu ve onun etrafındaki teşbih unsurları ve bunlara bağlı tedâilerin, Cumhuriyet devri Türk şiiri ve hece vezni ölçüleri içerisinde nakledilmeye çalışıldığı unutulmamalıdır.

Bunların yanında, Hasan Âli'nin şiirlerinde başka kavramlar ve muhteva unsurları da görülür. Söz gelimi 'aşk' teması, Hasan Âli'nin şiirlerinde üç

gruba toplanabilir: Fanteziler; halk şiirinden gelen tabiat ve gurbet temaları ile birlikte işlenenler; klasik edebiyatımızın şarkı formu ile yorumlanan şiirler... ; ancak beşeri aşk teması, Hasan Âli'nin şiirlerinde birinci dereceden ve çok işlenmiş bir konu olarak değerlendirilemez.

Şâir; “Gece”, “Şimşek”, “Güneş Baba”, “Alacakaranlık”, “Gurbette Tabiat”.. gibi şiirlerinde **tabiat** temasını işlemiştir. Bu şiirlerde Hasan Âli'nin tabiat ve eşya karşısındaki hassasiyeti sezilebilir. Ana teması tabiat olmayan birçok şiirde de tabiatla atıfta bulunulur.

Hasan Âli'nin şiirlerinin bir kısmı **millet, ülkü, vatan, kahramanlık, tarih** gibi kavramları yorumlar. Bu şiirlerde samimi bir vatan sevgisi ve Türk Milleti'ne kuvvetli bir mensubiyet duygusu hissedilir. Bilinen şahısları ele alan şiirlerde Mevlânâ, Mustafa Necati Bey, Atatürk, Cleopatra gibi isimler seçilmiştir. Bu isimler içinde en fazla üzerinde durulan Mevlânâ'dır.

Ölüm teması da Hasan Âli'nin şiirlerinin önemli tercihlerinden biridir. Allah Bir, Dinle Benden adlı kitaplarda ve Divânî'nda, ölüm teması, yaşlılık konusu etrafında işlenir. Dergâh Mecmûası'nda yayınlanan daha sonra Ölenin Arkasından ismi ile Dönen Ses adlı kitapta değiştirilerek tekrar neşredilen “Ta'ziyyet” isimli şiirde ve şehitlerimizi anan şiirlerde de ölüm teması işlenir.

Hasan Âli'nin şiirlerindeki tematik yapıyı oluşturan anahtar kelime ve kavramlar, yukarıda sayılanlardan ibâret değildir. Sanatçının şiirlerindeki muhteva konusunu sonuçlandırmadan bunlardan da bahsetmeliyiz: Hasan Âli'nin şiirlerinde önem sırasına göre çocuk, âile, din, Allah, zekâ, Mevlânâ, ney, tabiat, aşk, ölüm, cumhuriyet, millet, vatan, kahramanlık, Atatürk, Yunus Emre gibi kavramlar, konuyu ve ana fikri hazırlayan yapıya malzeme teşkil ederler. Belki de bu kavramlar ve muhteva hakkındaki hükümleri tamamlamak için Hasan Âli'nin şiirlerini yeniden tek tek taramak gerekecektir.

Hasan Âli; aruz, hece ve serbest vezinleri kullanmıştır. Hece ile yazdığı şiirler çoğunluktadır. Sanat hayatının ilk yıllarında aruzun hafif bahirleri ile şiirler yazmış, daha sonra heceye ve serbest vezinlere yönelmiştir. Ömrünün son yıllarına kadar bütün vezinleri denediği görülür. Çocuklara seslendiği şiirlerde daha çok hece ve serbest vezin öne çıkar; ilk şiirlerinde ve ömrünün sonuna doğru yazdığı Allah Bir isimli kitapla Divânında aruz veznini kullanır. Son dönem edebiyatımız içinde klâsik şiir geleneğini büs-

bütün terk etmeyen şâirlerden biri olarak hatırlanmaktadır.

Şâir, aruz vezninin ..// ./. / ./. / (feilâtün mefâilün feilün), // . . / / . .// . .// (mef'ûlü mefâilü mefâilü feûlün), ./// ./// ./// (mefâilün mefâilün mefâilün) gibi kalıplarını kullanmıştır. Son şiirlerinde öne çıkan kalıp ise // . ./. / ./. / (mef'ûlü mefâilün feûlün)' dür. Hecce ölçüsü ise en çok 4+3 kalıbı ile 7li ve 6+5 kalıbı ile 11li vezin içerisinde değerlendirilmiştir. Bunlardan başka fazla kullanılmayan 5+5'in, özellikle çocuk şiirlerinde görülen 3+2'nin ve önem sırasına göre 4+4+3'ün, 7+7'nin ve 4+4'ün seçildiği söylenebilir.

Şiirlerde, halk edebiyatımızda ve klâsik şiirimizde görülen koşma, gazel ve mesnevî tarzı kâfiyeleniş dikkati çeker. Yeni edebiyatımızda sarma ve çarpaz kâfiye olarak da isimlendirilen şemanın yanında aa bb cc şeklindeki diziliş, şâirin, her iki gelenek şûbesinden etkilendiğini gösterir. Redifler de yine Hasan Âli'nin şiirlerinde sıkça kullanılır. Serbest tarzda yazdığı şiirlerde, serbest ritm arayışları görülür.

Değerlendirilen şiirlerde tespit edilen nazımın sâbit şekilleri, mesnevî, şarkı, koşma, destan ve serbest şekiller olarak sıralanabilir. Hasan Âli, beyit, üçlük, dörtlük, beşlik... gibi hemen bütün mısra dizilişlerinden örnekler vermiştir.

Şâirin dili, aruzla yazılan şiirlerde bile sâdedir ve konuşma üslûbuna yakındır; bu özellik, çocuklar için yazılan manzûmelerde daha bir belirgindir. Hasan Âli'nin hassâsiyeti, samimiyeti, ele aldığı konulardan daha çok, seçtiği kelimelerden çıkarılabilir. Şiirlerinde seçilen kelimelerin tedâilerini gruplandırabilirsek, ilk şiirlerinde mizahın, son şiirlerinde sitemin gölgesinde kullanılmış bir kelimeler listesi hazırlayabiliriz. Çok tekrarlanmış bir ifâdeyle şâirin açık ve sâde bir dili, temiz bir Türkçesi vardır.

Hasan Âli Yücel, Cumhuriyetin ilânından evvelki kültür değerlerimizle de 1923'ten sonraki kültür anlayışımızla da yakından ilgili bir sanatkârdır. Başarılı bir eğitimci, tanınmış bir siyasetçi, içli bir şâir... Bulunduğu eğitim zemininden, temsil ettiği siyâsî görüşlerden ve yaptığı bütün vazifelerden ayrı şâir Hasan Âli'yi ayıklamak ve anlamak oldukça zordur. O bütün bir tezatlar yumağı hayatıyla Türk edebiyatında yerini almıştır. Hasan Âli; Mehmet Emin Yurdakul, Ziya Gökalp, Yahya Kemâl, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî gibi kendisinden evvelki sanatçılardan, mütefekkir ve mutasavvıf-

lardan etkilenmiş, bu etkiyi halk edebiyatı ve klâsik şiirimizden gelen birikimlerle süsleyerek, hassasiyetini ve samimiyetini belirli konulara kanalize etmiş bir şâir hüviyetiyle, Cumhuriyet'ten sonraki Türk şiirinin temsilcilerinden biridir.

Abstract: Hasan Ali Yücel was a significant person for Turkish educational, scientific and artistic life in the twentieth century. It is mentioned in biographies about him that he was interested in many different subjects. He was a leading figure of his era's ideological and political life. In this article, his life story that enlightens his literary aspects and especially his poems are examined. In this sense, history books of Turkish literature about him, monographies, anthologies, different surveys, books, journals, newspapers and brochures were examined. Furthermore, periodicals and related newspapers such as Dergah Mecmuası, Yeni Mecmua, Yarın Mecmuası, Milli Mecmua, Hayat Mecmuası were scanned for the early works of Yücel. The poems of Hasan Ali Yücel are among the significant examples of Turkish poetry in the twentieth century.

Keywords: Hasan Ali Yücel, Life Story, Literary Works, Literary Personality, Poems.

Kaynakça

- Balkır, S.**Edip (1969), **Eğitimimizde ve Köycülüğümüzde İki Anıt: Hasan Âli Yücel, Hakkı Tonguç**, İstanbul: Arı Kitabevi.
- Başar, Ahmet Hamdi** (1981), **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye**, Ankara: İTİA Yayınları (İkinci Baskı).
- Coşkun, Alev** (2007), **Hasan Âli Yücel: Aydınlanma Devrimcisi**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları (İkinci Baskı).
- Emirhaliloğlu, Mehmet** (1967), **Hasan Âli Yücel**, Ankara: Emel Yayınları.
- İbnülemin, M. K. İnal** (1930), **Son Asır Türk Şâirleri**, TTE. Külliyyatı, Cilt 1, Numara 16, İstanbul, s.106-107.
- Kitap Belleten** (1961), "Hasan Âli Yücel", Numara 4, Şubat, s.10.
- Kurnaz, Cemâl** (1997), **Divan Edebiyatı Yazıları**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ogan, M.Raif** (1950), **Hasan Âli Yücel'in Masalı**, İstanbul: Küçük Gazete Yayınları (Alkaya Matbaası).

- Ortaç**, Yusuf Ziya (1966), **Bizim Yokuş**, İstanbul: Akbaba Yayınları.
- Önal**, Mehmet (1994), “Ölümünün Yirmiüçüncü Yılında Hasan Âli Yücel'in Hayatı ve İlk Yazıları”, **İlk yaz**, Cilt 1, Numara 3, Nisan 1994: 22-26.
- Unat**, Faik Reşat (1961), “Hasan Âli Yücel”, **Bellekten**, Numara XXV, s.97-100.
- Unat**, Faik Reşat (1964), **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bir Bakış**, Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Uraz**, Murat (1938), **Hasan Âli Yücel: Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları**, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi.
- Yücel**, Hasan Âli (1932), **Mevlâna'nın Rubâîleri**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yücel**, Hasan Âli (1933), **Dönen Ses**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yücel**, Hasan Âli (1937), **Pazartesi Konuşmaları**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yücel**, Hasan Âli (1937-a), **Sizin İçin**, y.y.y. : Ülkü Basımevi.
- Yücel**, Hasan Âli (1952), **Mevlâna** (Manzum Levha), Ankara: TTK Basımevi.
- Yücel**, Hasan Âli (1956), **İyi Vatandaş İyi İnsan**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (TTK Basımevi).
- Yücel**, Hasan Âli (1958), **İngiltere Mektupları**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (TTK Basımevi).
- Yücel**, Hasan Âli (1960), **Dinle Benden**, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevi.
- Yücel**, Hasan Âli (1961), **Allah Bir**, Ankara: TTK Basımevi.
- Yücel**, Hasan Âli (1990), **Geçtiğim Günlerden**, (Hazırlayan: Can Yücel), İstanbul: İletişim Yayınları.